

Kohtuasi C-15/24 PPU [Stachev]ⁱ

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

11. jaanuar 2024

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Sofiyski rayoneni sad (Sofia rajoonikohus, Bulgaaria)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

11. jaanuar 2024

Süüdistatav kriminaalmenetluses:

CH

Menetlusosaline:

Sofiyska rayonna prokuratura

Põhikohtuasja ese

Menetlus puudutab kahte röövi, mis on toime pandud jätkuva kuriteona ja mis on karistatavad Bulgaaria Vabariigi karistusseadustiku (Nakazatelen kodeks, edaspidi „NK“) artikli 198 lõike 1 alusel koostoimes artikli 26 lõikega 1. Süüdistatav CH on praegu vahi all.

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

ELTL artikli 267 alusel esitatud taotlus tõlgendada menetluse suhtes kohaldatavaid liidu õigusnorme (eelkõige seoses selliste menetlustoimingute seaduslikkusega, mille tegemisel on rikutud õigust kaitsjale)

ⁱ Käesoleval kohtuasjal on väljamõeldud nimi. See ei vasta ühegi menetlusosalise tegelikule nimele.

Eelotsuse küsimused

1. Kas Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiivi 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlustes ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikutega ja konsulaarasutustega, artikli 12 lõikega 2 koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 esimese lõiguga on kooskõlas, kui kohtult, kes kohase julgeolekumeetme määramise või täitmise üle otsustamiseks kontrollib, kas on olemas põhjendatud kahtlus, et kahtlustatav osales talle süüks pandava kuriteo toimepanekus, on riigisiseste õigusnormide ja riigisisese kohtupraktika järgi võetud võimalus hinnata, kas tõendite kogumisel on ajal, mil politseiasutused esitasid isikule kahtlustuse ja piirasid tema liikumisvabadust, rikutud kõnealusest direktiivist kahtlustatavale tulenevat õigust kaitsjale?
2. Kas kaitseõiguste tagamise ja õiglase kohtuliku arutamise nõue direktiivi 2013/48 artikli 12 lõike 2 tähenduses on täidetud, kui julgeolekumeetme kohasust kontrolliv kohus võtab oma sisemise veendumuse kujundamisel arvesse tõendeid, mille kogumisel on ajal, mil politseiasutused esitasid isikule kahtlustuse ja piirasid tema liikumisvabadust, rikutud kõnealusest direktiivist isikule tulenevat õigust kaitsjale?
3. Kas direktiivi 2013/48 rikkudes kogutud tõendite kõrvalejätmine kohtu poolt, kes hoolimata kõrgema kohtu vastupidistest juhistest kontrollib julgeolekumeetme kohasust, avaldab kahjulikku mõju õiglase kohtuliku arutamise nõuetele, mis on sätestatud viidatud direktiivi artikli 12 lõikes 2 koostoimes harta artikli 47 esimese ja teise lõiguga, ning seab kahtluse alla kohtu erapooletuse?
4. Kas direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punktis b sätestatud võimalus teha erandjuhtudel kohtueelses etapis õigusest kaitsjale ajutine erand, kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist kriminaalmenetlusele, on asjaomases liikmesriigis vahetu õigusmõjuga, kui viidatud sätet ei ole selle liikmesriigi riigisisessesse õigusesse üle võetud?
5. Kas direktiivi 2013/48 artikli 9 lõike 1 punktides a ja b koostoimes põhjendusega 39 sätestatud tagatised on olemas, kui kahtlustatav on õigusest kaitsjale küll kirjalikult loobunud, kuid ta on kirjaoskamatu ja teda ei ole loobumise võimalikest tagajärgedest teavitatud, ning hiljem väidab ta kohtus, et ajal, mil politseiasutus piiras tema liikumisvabadust, ei olnud selle dokumendi sisu, millele ta alla kirjutas, talle teada?
6. Kas tõsiasi, et kinnipidamisel on kahtlustatav loobunud direktiiviga 2013/48 ette nähtud õigusest kaitsjale, vabastab ametiasutused kohustusest teavitada teda vahetult enne iga edasise tema osavõtul toimuva uurimistoimingu tegemist tema õigusest kaitsjale ja sellest loobumise võimalikest tagajärgedest?

Viidatud liidu õigusnormid ja kohtupraktika

Euroopa Liidu põhiõiguste harta, artikkel 47

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. oktoobri 2013. aasta direktiiv 2013/48/EL, mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlustes ning õigust lasta teavitada vabaduse võtmisest kolmandat isikut ja suhelda vabaduse võtmise ajal kolmandate isikutega ja konsulaarasutustega (ELT 2013, L 294, lk 1), põhjendus 39, artikli 3 lõike 6 punkt b, artikli 9 lõike 1 punktid a ja b ning artikli 12 lõige 2

Euroopa Kohtu otsused kohtuasjades C-608/21 ja C-209/22

Viidatud riigisisised õigusnormid

Bulgaaria Vabariigi põhiseadus (Konstitutsia na Republika Bulgaria) (*Darzhaven vestnik* (Bulgaaria Vabariigi ametlik väljaanne, edaspidi „DV“) nr 56, 13.7.1991, kehtiv alates sellest kuupäevast; edaspidi „põhiseadus“)

Artikkel 5 (1) Põhiseadus on kõrgeim seadus ja teised seadused ei või olla sellega vastuolus.

(2) Põhiseaduse sätetel on vahetu õigusmõju.

Artikkel 30 (1) Igaühel on õigus isiklikule vabadusele ja puutumatusse.

(2) Kedagi ei tohi kinni pidada, läbi vaadata, läbi otsida ega muul viisil sekkuda tema isiklikku puutumatusse, välja arvatud seaduses sätestatud tingimustel ja korras.

(3) Seadusega sõnaselgelt sätestatud edasilükkamatutel juhtudel võivad pädevad riigiasutused kodaniku kinni pidada, millest peavad nad viivitamata teavitama kohtuvõimu asutusi. 24 tunni jooksul pärast kinnipidamist teeb kohtuvõimu asutus otsuse kinnipidamise seaduslikkuse üle.

(4) Igaühel on alates kinnipidamisest või kahtlustuse saamist õigus kaitsjale.

Siseministeeriumi seadus (Zakon za ministerstvoto na vatrešnrite raboti) (DV nr 53, 27.6.2014)

Artikkel 72 (1) Politsei võib kinni pidada isiku,

1. kelle kohta on andmeid, mis viitavad sellele, et ta on toime pannud kuriteo;

[...]

(5) [...] Alates kinnipidamise hetkest on isikul õigus kaitsjale, teda teavitatakse ka õigusest kaitsjast keelduda ja keeldumise tagajärgedest, ning kui kinnipidamise alus on lõike 1 punkt 1, siis ka õigusest keelduda ütluste andmisest.

Artikkel 74 (1) Artikli 72 lõikes 1 nimetatud isiku kinnipidamiseks tehakse kirjalik kinnipidamismäärus.

(2) Lõikes 1 osutatud kinnipidamismääruses märgitakse: [määruse sisu], eelkõige kinnipidamise faktilised ja õiguslikud alused; isiku õigus vaidlustada kinnipidamise seaduslikkus kohtus; õigus kaitsjale alates kinnipidamise hetkest;

(3) Kinni peetud isik täidab avalduse, milles ta kinnitab, et teda on teavitatud tema õigustest ja et ta kavatseb kasutada või mitte kasutada talle lõike 2 punkti 6 alapunktidega b–f tagatud õigusi. Kinnipidamismääruse allkirjastavad politseiametnik ning kinni peetud isik.

(4) Kui kinni peetud isik keeldub kinnipidamismäärust allkirjastamast või kui ta ei ole võimeline seda tegema, kinnitab seda tunnistaja oma allkirjaga.

Karistusseadustik (Nakazatelen kodeks) (DV nr 26, 2.4.1968, kehtiv alates 1. maist 1968)

Artikkel 26. [...] (1) Artiklite 23–25 sätted ei ole kohaldatavad, kui tegemist on jätkuva kuriteoga, see tähendab, et kui kaks või enam tegu, mis eraldi võttes vastavad sama kuriteo ühele või mitmele koosseisutunnusele, pannakse toime ajavahemikel, mis ei ole üksteisega seotud, samadel asjaoludel ja sama raskusastmega, kusjuures järgnevaid tegusid saab objektiivselt ja subjektiivselt aspektist pidada eelnevate tegude jätkuks.

(2) Jätkuva kuriteo puhul karistatakse teo toimepanijat vastavalt kuriteoga hõlmatud tegude ja nendest põhjustatud karistusõigusliku tagajärje kogumile.

Artikkel 198 (1) [...] Võõra vallasasja äravõtmine valdajalt selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil, kui see on toime pandud vägivalla või ähvardustega, on röövimine, mille eest karistatakse kolme- kuni kümneaastase vangistusega.

Kriminaalmenetluse seadustik (Nakazatelno-protsesualen kodeks, edaspidi „NPK“), (DV nr 86, 28. 10.2005, kehtiv alates 29. aprillist 2006)

Artikkel 25 1 (1) [kriminaalmenetluse peatamine Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse esitamise korral]

Artikkel 94 (1) Kaitsja kaasamine kriminaalmenetlusse on vajalik, kui: [muud juhtumid] 6. kahtlustatav on kinni peetud;

Artikkel 96 (1) [...] Kahtlustatav võib menetluse mis tahes etapis – välja arvatud artikli 94 lõike 1 punktides 1–3 ja 6 nimetatud juhtudel – kaitsjast loobuda. Kahtlustatavat teavitatakse kaitsjast loobumise tagajärgedest.

Artikkel 97 (1) Kaitsja võib osaleda kriminaalmenetluses alates hetkest, mil isik kinni peetakse või tema vastu kahtlustus esitatakse.

(2) Kohtueelse menetluse asutus peab teavitama kahtlustatavat tema õigusest kaitsjale ja andma talle võimaluse võtta kaitsjaga viivitamatult ühendust. Enne nende kohustuste täitmist ei või asutus teha kahtlustatava osavõtul uurimis- ega muid menetlustoiminguid.

Artikkel 248 (muudetud – DV, nr 63, 2017, kehtiv alates 5. novembrist 2017)
(1) Eelistungil käsitletakse järgmisi küsimusi:

[...] (3) kas kohtueelses menetluses on esinenud oluliste menetlusnormide parandatavaid rikkumisi, mis on piiranud kahtlustatava [või teiste isikute] menetlusõigusi;

5. [muud küsimused] kaitsja, eksperdi, tõlgi või tõlkija määramine ja [muud küsimused];

6. võetud sunnimeetmed;

[muud küsimused].

Artikkel 270 (1) Julgeolekumeetme muutmise küsimuse võib tõstatada sisulise menetluse mis tahes hetkel. Uue taotluse julgeolekumeetme muutmiseks saab samas astmes esitada ainult juhul, kui asjaolud on muutunud.

Asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 CH on Bulgaaria Vabariigi kodanik. Tal puudub haridus, ta ei valda bulgaaria kirjakeelt ja teda on kriminaalkorras karistatud.
- 2 Siseministeeriumi pealinna osakonna kuues rajoonipolitseiamet (6. Rayonno upravlenie pri Stolichna direktsia na vatreshnite raboti; edaspidi „rajoonipolitsei“) alustas 2. detsembril 2022 kohtueelset menetlust asjas nr 2021/2022, kuna 2. detsembril 2022 kella 20.30 paiku võeti Sofias KLi valdusest vägivalda kasutades ära vallasvara (käekott), nimelt rebiti kannatanu käest kott, millega pandi toime NK artikli 198 lõike 1 kohane kuritegu. Rajoonipolitsei alustas 14. detsembril 2022 kohtueelset menetlust asjas nr 2112/2022, kuna sellel päeval kella 19.00 paiku võeti Sofias MNi valdusest vägivalda kasutades ilma tema nõusolekuta ära võõras vallasvara (käekott) eesmärgiga see ebaseaduslikult omastada, nimelt rebiti kott jõuliselt tõmmates ohvri käest ära, mille tagajärjel kukkus see maha; nimetatud tegu kujutab endast NK artikli 198 lõike 1 kohast kuritegu. Pärast nende kahe menetluse alustamist peeti CH 16. detsembril 2022 kell 13.00 politsei määrusega kuni 24 tunniks kinni, et koguda andmeid, mille alusel tuvastada tema osalemine NK artikli 198 alusel toime pandud kuriteos seoses 14. detsembril 2022 alustatud teise kohtueelse menetlusega.

- 3 Samal päeval, 16. detsembril 2022 kell 16.50 allkirjastas CH kirjaliku avalduse, et ta ei soovi, et teda kaitseks tema valitud ja tema kulul tegutsev kaitsja või määratud kaitsja. Teda ei teavitatud aga tagajärgedest, mis kaasnevad õigusest kaitsjale loobumisega. Avaldus näeb ette nõude, et selle peab täitma ametnik, kui kinni peetud isik on kirjaoskamatu või ei ole võimeline seda ise täitma, ning et selle isiku tahteavaldused peavad olema esitatud tunnistaja juuresolekul, kes kinnitab nende autentsust oma allkirjaga. Käesoleval juhul politseiametniku ja tunnistaja allkirjad puudusid.
- 4 Toimikutest ei nähtu, et CH-le oleksid tema kinnipidamise põhjused, eelkõige talle süüks pandavad teod viivitamatult teatavaks tehtud.
- 5 Vahetult pärast tema kinnipidamist 16. detsembril 2022 kuulas politsei CH tunnistajana ajavahemikul 13.10–13.25 üle, kaitsjat kohal ei viibinud. Märgitakse, et teda oli tema õigustest teavitatud, et ta ei ole kohustatud ennast ise kuriteo toimepanemises süüstama ja et tal on õigus ütluste andmisest keelduda. Ülekuulamise käigus tunnistas CH, et ta osales 14. detsembril 2022 Sofias naissoost isiku röövimises, rebides temalt vägivalda kasutades käekoti, ning nõustus näitama politseile koha, kuhu ta oli võõra eseme peitnud. Ülekuulamisprotokollis on märgitud, et ülekuulamisel viibis juures tunnistaja OP, kes seda aga oma allkirjaga ei kinnitanud.
- 6 Samuti 16. detsembril 2022 ajavahemikul 14.10–14.40 viidi CH osavõtul ja kaitsja osavõtuta läbi kuriteo rekonstrueerimine, mille käigus juhatas CH õiguskaitseorganid röövitud käekoti asukohta. Uurimistoimingu kahe tunnistaja osalusel koostati uurimistoimingu kohta protokoll ja tehti ka fotod.
- 7 Samal päeval, 16. detsembril 2022 ajavahemikul 15.50–16.20 otsiti CH osavõtul ja kaitsja osavõtuta läbi korter, kus CH elas, ning läbiotsimise käigus arestiti riided ja jalanõud. Uurimistoimingud registreeriti protokollis, mille koostamisel osales kaks uurimistoimingu tunnistajat; lisaks tehti fotod. Protokollis kinnitas Sofia rajoonikohtu kohtunik.
- 8 Seejärel viidi 16. detsembril 2022 ajavahemikul 17.40–17.50 CH osavõtul ja kaitsja osavõtuta läbi otsene isikutuvastus, mille käigus tuvastas kannatanu MN nelja meessoost isiku võrdlemise tulemusel, et kuritegeliku kallaletungi tema suhtes pani toime CH. Uurimistoimingu kahe tunnistaja osavõtul koostati uurimistoimingu protokoll ja tehti ka fotod.
- 9 Veidi hiljem, 16. detsembril 2022 ajavahemikul 18.05–18.15 tehti CH läbivaatus (visuaalne kontroll), mille käigus koostati tema riietuse kirjeldus ning arestiti jakk ja püksid, mida ta kandis. Uurimistoimingu kahe tunnistaja osavõtul koostati uurimistoimingu protokoll ja tehti ka fotod. Protokollis on sõnaselgelt märgitud, et CH keeldus füüsilisest läbivaatusest, protokollis kinnitas Sofia rajoonikohtu kohtunik.
- 10 Järgmisel päeval, 17. detsembril 2022 ajavahemikul 15.40–15.50 toimus CH osavõtul ja kaitsja osavõtuta 2. detsembril 2022 alustatud rajoonipolitsei esimese

kohtueelse menetluse nr 2021/2022 raames otsene isikutuvastus, mille käigus tuvastas kannatanu KL nelja meessoost isiku võrdlemise tulemusel, et kuritegeliku kallaletungi tema suhtes pani toime CH. Uurimistoimingu kohta koostati protokoll, mille koostamisel osales uurimistoimingu kaks tunnistajat; tehti ka fotod.

- 11 Samal päeval, 17. detsembril 2022 esitati CH-le Sofiyska rayonna prokuratura (Sofia rajooniprokuratuur, Bulgaaria) prokuröri määrusega rajoonipolitsei teises kohtueelses menetluses nr 2112/2022 kahtlustus NK artikli 198 lõike 1 kohase kuriteo toimepanemises. 17. detsembril 2022 kell 18.00 määrati kahtlustatavale CH omal algatusel kaitsjaks Sofia Advokatuuri (Sofiyska Advokatska Kolegia, Bulgaaria) advokaat Georgi Stoyanovi, kuna tema kaitse oli vajalik vastavalt NPK artikli 94 lõike 1 punktile 6, ning esitatud kahtlustus tehti mõlemale teatavaks kell 18.10. Vahetult pärast seda, 17. detsembril 2022 kell 18.20–18.30 kuulati kahtlustatav CH üle ja ta märkis, et ta saab kahtlustusest aru, kuid keeldus eitamast selle kohta märkusi.
- 12 Sofiyska rayonna prokuratura (Sofia rajooniprokuratuur) prokuröri 17. detsembri 2022. aasta määrusega peeti kahtlustatav CH NPK artikli 64 lõike 2 alusel kuni 72 tunniks kinni, et valmistada ette taotlus vahi alla võtmises seisneva julgeolekumeetme määramiseks. 19. detsembri 2022. aasta määrusega rahuldab Sofia rajoonikohus prokuröri taotluse ja määras CH-le kõige rangema julgeolekumeetme; Sofiyski gradski sad (Sofia linnakohus, Bulgaaria) jättis selle määruse 29. detsembril 2022 muutmata.
- 13 Sofiyska rayonna prokuratura (Sofia rajooniprokuratuur) prokuröri 5. jaanuari 2023. aasta määrusega kaks kohtueelset menetlust liideti, kuna kõnealused röövid olid omavahel seotud, ja rajoonipolitsei jätkas nende uurimist numbri 2112/2022 all.
- 14 Avalikul kohtuistungil tehtud 13. juuni 2023. aasta otsusega jättis Sofia rajoonikohtu kolleegium rahuldamata kahtlustatava CH taotluse muuta tema suhtes vahi alla võtmisena rakendatud julgeolekumeedet. Sofia linnakohus jättis selle otsuse 22. juunil 2023 muutmata.
- 15 Sofiyska rayonna prokuratura (Sofia rajooniprokuratuur) prokuröri 26. juuli 2023. aasta määrusega esitati CH-le kahtlustus ajavahemikul 2. detsembrist 2022 kell 20.30 kuni 14. detsembrini 2022 kell 19.00 kahe röövi toimepanemises jätkuvas kuriteona vastavalt NK artikli 198 lõikele 1 koostoimes artikli 26 lõikega 1. Muudetud kahtlustus tehti CH-le ja määratud kaitsjale teatavaks 7. augustil 2023 kell 14.00 ning samal päeval ajavahemikul 14.10–14.20 toimunud ülekuulamisel teatas kahtlustatav, et ta saab kahtlustusest aru, kuid ei ole kummaski röövis osalenud.
- 16 14. augustil 2023 võimaldati kaitsja Stoyanovil toimikuga tutvuda. Järgmisel päeval, 15. augustil 2023 saadeti Sofia rajoonikohtule süüdistusakt, milles süüdistati CH-d talle süüks pandud jätkuvas kuriteos vastavalt NK artikli 198

- lõikele 1 koostoimes artikli 26 lõikega 1, millele tuginedes alustati selles kohtus üldist laadi kriminaalmenetlust NOHD nr 11234/2023. 16. augustil 2023 esitas prokurör kohtule määratud kaitsja kirjaliku taotluse muuta kohaldatud julgeolekumeedet. 18. augustil 2023 toimus NPK artikli 270 alusel avalik kohtuistung, et arutada julgeolekumeetme kohasust, ning sama päeva kohtumäärusega muutis kriminaalkolleegium meetme kõige leebemaks julgeolekumeetmeks, nimelt kohustuseks ilmuda korrapäraselt politseiasutusse.
- 17 Põhjendustes märgiti, et süüdistatav CH peeti 16. detsembril 2022 kell 13.00 politseiasutuse määruse alusel kinni ja sel hetkel tekkis tal põhiseaduse artikli 30 lõike 4 alusel õigus kaitsjale. Kriminaalmenetlust toimetavad asutused ei taganud selle õiguse kasutamist, ja seda hoolimata sellest, et pärast kinnipidamist koostati avaldus, milles oli märgitud, et kaitsjast loobutakse. Seda seetõttu, et arvestades kohtuasja faktilisi asjaolusid, nimelt seda, et CH on kirjaoskamatu, ja tema väidet kohtuistungil, et talle esitatud dokumendi ulatus ei olnud talle teada, ei saa teha üheti mõistetavat järeldust – eelkõige kuna puudub tunnistaja, kes võiks seda tõendada –, et ta tegi kaitsjast loobumise otsuse vabatahtlikult ja teadlikult.
- 18 Sellises olukorras ei või kohus kasutada isiku kinnipidamise järel ja enne talle kahtlustuse esitamist tehtud uurimistoiminguid – nimelt tunnistajate küsitlemist, kuriteo rekonstrueerimist, otsesest isikutuvastust, kehalist läbivaatust ja politseiasutustele tehtud kohtuväliseid avaldusi kuriteos osalemise kohta – selleks, et teha vajalik hindamine seoses põhjendatud kahtlusega süüks pandud kuriteos osalemise kohta. Peale selle näeb liidu seadusandja erinevalt Bulgaaria Vabariigi riigisisest õigusest direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 2 punktides a ja b ette õiguse kaitsjale ka juba enne isiku kinnipidamist, nimelt enne tema küsitlemist politseis või muus õiguskaitse- või õigusasutuses või siis, kui uurimis- või muud pädevad asutused teevad uurimistoiminguid või muid tõendite kogumise toiminguid. Lisaks sellele tagavad liikmesriigid vastavalt direktiivi artikli 12 lõikele 2, et kahtlustatava või süüdistatava isiku antud selliste ütluste või tõendite hindamisel, mille saamisel rikuti tema õigust kaitsjale, austatakse kaitseõigust ja menetluse õiglust. Direktiivi ülevõtmise tähtaeg lõppes 27. novembril 2016 ja niivõrd, kuivõrd see sätestab füüsiliste isikute õigused ja loob liikmesriikidele kohustuse neid õigusi järgida, on selle sätetel otsene vertikaalne mõju.
- 19 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et praeguses etapis on ainsaks tõendiks, mis seostab CH-d talle süüks pandava esimese kuriteo objektiivsete asjaoludega – ja sedagi ainult kaudselt –, ütlused, mille andis tunnistaja QR, kes väidab, et ta ostis CH-lt kannatanu KL mobiiltelefoni, mis saadi kuriteo tagajärjel ja mille uurimisasutused hiljem arestisid.
- 20 Nendele kaalutlustele tuginedes asus esimese astme kohus seisukohale, et hoolimata sellest, et CH oli kriminaalkorras karistatud ja et kuriteod pandi formaalselt toime talle varem tingimisi mõistetud karistuse katseajal, tuli vahi alla võtmine – arvestades tema võimaliku kuriteos osalemise väikest põhjendatud kahtlust ja üle kaheksa kuu pikkust kinnipidamist – muuta kõige kergemaks seadusjärgseks julgeolekumeetmeks, nimelt „korrapäraselt politseiasutusse

ilmumise kohustuseks“, kuna märgitud asjakohane allikas, kellelt saadi teavet väidetava osalemise kohta ühes röövis, võib küll põhjendada vahi alla võtmise määramist, kuid ei saa põhjendada kõige rangema isikut puudutava menetlusliku sunnimeetme jätkumist kriminaalasja kohtuliku menetluse etapis.

- 21 Sofia rajooniprokuratuuri esindaja kaebuse peale tühistas Sofia linnakohus 7. septembri 2023. aasta määrusega Sofia rajoonikohtu otsuse ja jättis CH suhtes vahi alla võtmisema rakendatud julgeolekumeetme muutmata. Apellatsioonikohus heidab oma otsuse põhjendustes Sofia rajoonikohtule ette erapoolikust, kuna see kohus „võttis seisukoha süü küsimuses ja hindas saadud tõendite kehtivust ja piisavust, rikkudes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõiget 1“. Lisaks märgiti, et „kinni peetud CH õigusi rikuti tegelikult, kuna talle ei tagatud õigust kaitsjale“, kuid samal ajal „puuduvad tõendid selle kohta, et kinnipidamise peale oleks esitatud seaduses ettenähtud korra kohast kaebust“ ja et „süüdistataval ja tema kaitsjal oli võimalus tugineda oma õigustele“ eriseaduse alusel, mis näeb olukorras, kus politseiasutused on isiku kuni 24 tunniks kinni pidanud, ette riigi vastutuse. Kuna sellist kaebust ei esitatud, rõhutas Sofia linnakohus, et „kuigi CH-le ei määratud tema kinnipidamise ajal kaitsjat, ei ole toimingud, mida tehti tema osavõtul või tema osavõtuta seni, kuni ta süüdistatavana kohtusse saadeti, ebaseaduslikud ega kaota oma tõendusjõudu“.
- 22 Kriminaalkolleegium tegi 2. oktoobril 2023 toimunud avalikul eelistungil julgeolekumeetme kohta uuesti otsuse ja muutis selle „korrapäraselt politseiasutusse ilmumise kohustuseks“, sest ei leidunud mõistlikke põhjusi eelmises menetluses esitatud põhjendustest kõrvale kalduda.
- 23 Sofia rajooniprokuratuuri esindaja kaebuse peale tühistas Sofia linnakohtu kolleegiumi teine koosseis 7. novembri 2023. aasta määrusega Sofia rajoonikohtu otsuse ja jättis CH suhtes vahi alla võtmisena rakendatud julgeolekumeetme jõusse. Apellatsioonikohus tõi oma määruse põhjendustes välja osa kohtuasjas kogutud tõenditest, mis eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates ei ole CH osalemisega kahes röövis otseselt seotud, ja tuvastas, et tervikuna toetasid need „süüdistatava osalemise põhjendatud kahtlust“. Lisaks märkis ta, et ta „ei tuvastanud kohtueelses menetluses isiku kinnipidamise ajal oluliste menetlusnormide rikkumist“, kuna „vastavalt Euroopa Inimõiguste Kohtu väljakujunenud praktikale tuleb süüdistatavale või kahtlustatavale anda varakult õigus kaitsjale“, kuid see õigus ei ole „piiramatu“. Kohus viitas ka sellele, et CH-d oli kaheldamatult teavitatud tema õigusest kaitsjale, mida tõendab asjaolu, et politsei oli talle üle andnud kinnipidamismääruse koopia ja lisaks oli ta allkirjastanud kirjaliku avalduse oma õiguste kohta, millest tulenevalt ei olnud põhjust järgida Sofia rajoonikohtu seisukohta, et „õigusest kaitsjale loobuti teadmatusest, st et süüdistatav ei teadnud, millele ta alla kirjutas, kuna ta oli kirjaoskamatu“. Esimese astme kohtule tehti etteheiteid ka seoses „direktiivi 2013/48 tõlgendamisega“, kuna selle artikli 3 [lõige] 6 lubab „kohtueelses etapis teha õiguste kohaldamisest ajutise erandi“.

Põhikohtuasja poolte peamised väited

- 24 [üksnes eelotsusetaotluse esitamise vajalikkust puudutav teave]

Eelotsusetaotluse põhjenduste lühikokkuvõte

- 25 Käesoleva menetluse ese on süüdistatava CH võimalik osalemine talle süüks pandavas kuriteos, mille eest on ta võetud kriminaalvastutusele, ja eelotsusetaotluse esitanud kohus peab süü küsimuse kohta otsuse tegema. Põhiküsimusena tuleb selgeks teha, kas uurimisasutused tagasid CH-le tema tegeliku kinnipidamise ajal ja enne talle ametliku kahtlustuse esitamist direktiivis 2013/48 sätestatud õiguse kaitsjale, võttes arvesse eelkõige kriminaalkolleegiumi ja apellatsioonikohtu lahknevaid seisukohti direktiivi kohaldamise kohta.
- 26 Euroopa Kohus peab esmalt selgitama, kas direktiivi 2013/48 artikli 12 lõikega 2 koostoimes harta artikli 47 esimese lõiguga on kooskõlas, kui riigisiseste õigusnormide ja riigisisese kohtupraktika järgi võetakse kohtult kohase julgeolekumeetme määramise või täitmise seoses võimalus hinnata, kas tõendite kogumisel on rikutud õigust kaitsjale. See küsimus tekib seoses Sofia linnakohtu 7. septembri 2023. aasta määruses tehtud esimese otsusega, kuivõrd selles leiti, et esimese astme kohtul kõnealune pädevus täielikult puudub. Apellatsioonikohtu seisukoha õigsuse kontrollimiseks tuleb vastata ka küsimusele, kas kaitseõiguste tagamise ja õiglase kohtuliku arutamise nõue direktiivi 2013/48 artikli 12 lõike 2 tähenduses oleks täidetud, kui julgeolekumeetme kohasuse küsimust hindav kohus võtaks oma sisemise veendumuse kujundamisel arvesse tõendeid, mille kogumisel on ajal, mil politseiasutused esitasid isikule kahtlustuse ja piirasid tema liikumisvabadust, rikutud direktiivi nõudeid. Eelotsusetaotluse esitanud kohus tuletab meelde, et Euroopa Kohus on korduvalt seisnud silmitsi süsteemse probleemiga, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2012. aasta direktiivi 2012/13/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet, ja direktiivi 2013/48 ei ole osas, milles need puudutavad kahtlustatavaid, nõuetekohaselt üle võetud ja kohaldatud, kuna see õigusinstituut on Bulgaaria Vabariigis tundmatu (vt kohtuotsus C-608/21 ja kohtuotsus C-209/22).
- 27 Julgeolekumeetme üle otsustava kohtu põhimõtteline võimalus kontrollida, kas tõendite kogumisel on järgitud kahtlustatavale või süüdistatavale direktiivist 2013/48 tulenevaid õigusi, on määrav hindamisel, kas esineb või ei esine põhjendatud kahtlust, et ta on talle süüks pandava kuriteo toimepanemises osalenud. Eelotsusetaotluse esitanud kohus on seisukohal, et kaitseõiguste tagamine ja õiglane kohtulik arutamine viidatud direktiivi artikli 12 lõike 2 tähenduses peab olema tagatud mitte ainult kohtu lõpliku otsuse tegemisel isiku süü kohta, vaid ka selle hindamisel, kas ja millist julgeolekumeedet tuleks isikule määrata või isiku puhul täita.
- 28 Seejärel, võttes taas arvesse Sofia linnakohtu 7. septembri 2023. aasta määruses tehtud esimest otsust ja eelotsusetaotluse esitanud kohtule esitatud erapoolikuse etteheidet, peab Euroopa Kohus käsitlema ka küsimust, kas direktiivi 2013/48

rikkudes kogutud tõendite kõrvalejätmine kohtu poolt, kes hoolimata kõrgema kohtu vastupidisest korraldusest hindab julgeolekumeetme kohasuse küsimust, avaldab kahjulikku mõju õiglase kohtuliku arutamise nõuetele, mis on sätestatud viidatud direktiivi artikli 12 lõikes 2 koostoimes harta artikli 47 esimese ja teise lõiguga, ning seab kahtluse alla kohtu erapooletuse.

- 29 Sofia linnakohtu 7. novembri 2023. aasta määruses tehtud teises otsuses tuvastati, et käesoleva kohtuasja konkreetsetel asjaoludel on kohaldatav direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punkt b, mis näeb ette võimaluse teha erandjuhtudel kohtueelses etapis õigusest kaitsjale ajutine erand, kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemine on hädavajalik selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist kriminaalmenetlusele. Kõnealune seisukoht eeldab, et Euroopa Kohus annab vastuse küsimusele, kas kõnealusel sättel on asjaomases liikmesriigis vahetu õigusemõju, kuna seda ei ole selle liikmesriigi riigisisesele õigusesse üle võetud ja see ei anna asjaomastele füüsilistele isikutele mingeid õigusi. Seejuures tuleb märkida, et kriminaalkollegiumi arvates ei ole direktiivi 2013/48 artikli 3 lõike 6 punkti b sätet riigisisesele õigusesse sõnaselgelt üle võetud seetõttu, et see on ilmselgelt vastuolus põhiseaduse artikli 30 lõikega 4, milles on selgelt ja üheti mõistetavalt sätestatud, et õigus kaitsjale tekib kinnipidamise või kahtlustuse esitamise ajal, st et ajaline viivitus ei ole lubatud.
- 30 Järgmisena peab Euroopa Kohus vastama kohtuasja lahendamise seisukohast määravale küsimusele, kas direktiivi 2013/48 artikli 9 lõike 1 punktides a ja b koostoimes põhjendusega 39 ette nähtud tagatised on olemas, kui kahtlustatav on õigusest kaitsjale küll kirjalikult loobunud, kuid ta on kirjaoskamatu ja teda ei ole loobumise võimalikest tagajärgedest teavitatud ning hiljem väidab ta kohtus, et ajal, mil politseiasutus piiras tema liikumisvabadust, ei olnud selle dokumendi sisu, millele ta alla kirjutas, talle teada. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu põhjendused [selle küsimuse esitamiseks] tulenevad Sofia linnakohtu 7. septembri 2023. aasta määruses tehtud esimesest otsusest (vt eespool, punkt 21).
- 31 Viimaks peab Euroopa Kohus selgitama ka küsimust, kas tõsiasi, et kinnipidamisel on kahtlustatav loobunud direktiiviga 2013/48 ette nähtud õigusest kaitsjale, vabastab ametiasutused kohustusest teavitada teda vahetult enne iga edasise tema osavõtul toimuva uurimistoimingu tegemist õigusest kaitsjale ja sellest õigusest loobumise võimalikest tagajärgedest. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu liikmesriigi õiguse kohaselt võib kinni peetud isik loobuda õigusest kaitsjale, kuid selline loobumine on keelatud, kui isikule on esitatud ametlik kahtlustus. Kõnealusel riigisisese õiguse eripäral põhineb Varhoven kasatsiooneni sadi (Bulgaaria kõrgeim kassatsioonikohus) väljakujunenud praktika, mille kohaselt laieneb kinni peetud isiku algne loobumine õigusest kaitsjale tema liikumisvabaduse piiramise korral kõigile edasistele teda puudutavatele ja tema osavõtul tehtavatele uurimistoimingutele enne talle kahtlustuse esitamist.
- 32 Ka käesolevas menetluses tegutseti kooskõlas viidatud Bulgaaria kõrgeima kohtu väljakujunenud praktikaga, kuna uurimisasutused viisid pärast CH kinnipidamist läbi mitu uurimistoimingut, nagu tunnistajate küsitlemine, kuriteo

rekonstrueerimine, otsene isikutuvastus ja ülekuulamine, teavitamata teda toimingute olemusest ja võimalikest tagajärgedest ning andmata talle võimalust pöörduda enne iga toimingut kaitsja poole.

TÖÖDOKUMENT